

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вінницький національний технічний університет

***Анотація.** Розглянуто особливості функціонування машинобудівних підприємств в Україні, виокремлено низку проблем їх діяльності. Особлива увага приділена техніко-технологічним проблемам та інноваційній діяльності машинобудівних підприємств*

***Ключові слова:** машинобудування, підприємство, проблема, інновація*

***Abstract.** The peculiarities of the functioning of machine-building enterprises in Ukraine are considered, and a number of problems of their activity are highlighted. Special attention is paid to technical and technological problems and innovative activities of machine-building enterprises*

***Key words:** mechanical engineering, enterprise, problem, innovation*

Вступ

Машинобудування є базовою галуззю промисловості в Україні, яка покликана забезпечувати державу обладнанням та устаткуванням. Винятковою особливістю машинобудівних підприємств є висока капіталомісткість та визначальний вплив науково-технічного прогресу. Відзначаючи підвищені вимоги до машинобудівної продукції, що проявляються у постійному науково-технічному прогресі, машинобудівні підприємства мають особливу організацію виробничих процесів, характеризуються певними особливостями управління, використання капіталу та навіть оцінювання ефективності діяльності. Відтак, в процесі заюезпечення ефективності роботи машинобудівних підприємств важливим напрямом у забезпеченні ефективності роботи машинобудівних підприємств є вчасне виявлення сукупності проблем діяльності та адекватна реакція на них [1, с. 61].

Результати дослідження

Проблеми українського машинобудування на сьогодні були спровоковані багатьма факторами, серед яких одними із найбільш важливих ж зовнішньоекономічні. Так сталося, що Україна досить швидко приєдналася до процесів світової економічної глобалізації, через розширення зон вільної торгівлі, через зниження або скасування тарифних і нетарифних бар'єрів між країнами, сприяння офшорингу та нарощенню толінгових операцій. Крім того, значний вплив на розвиток українських машинобудівних підприємств мала зростаюча конкуренція між українськими виробниками та провідними корпораціями і країнами-лідерами на світовому ринку машинобудівної продукції, перш за все із Китаєм, США. Японією, Німеччиною. Відтак, під впливом таких тенденцій машинобудування за останні десятиріччя суттєво змінило свою структуру, динаміку, функціональне призначення і результативність [2, с. 33].

Серед основних негативних тенденцій розвитку галузі машинобудування можна відзначити зниження прибутковості підприємств і ефективності використання всіх видів виробничих ресурсів, скорочення чисельності персоналу. Однак найбільш гострі проблеми пов'язані зі станом матеріально-технічним потенціалом підприємств, який проявляється у таких проблемних аспектах функціонування галузі:

1. дестабілізуючий вплив соціально-економічних трансформацій на інноваційно-інвестиційні заходи машинобудівних підприємств;
2. невідповідність науково-технологічного потенціалу підприємств вимогам прогресивного розвитку економіки;

3. відсутність стимулювальної ролі в технологічному розвитку промислової галузі машинобудівного комплексу;
4. збільшення критичного рівня спрацювання основних виробничих засобів машинобудівної галузі;
5. висока матеріаломісткість промислового виробництва;
6. структурна незбалансованість машинобудівного комплексу [3].

Такі проблеми виникли через скорочення інвестування вітчизняних машинобудівних виробництв, своєю чергою, спричинило падіння витрат на інновації, обсяг яких стабільно скорочується протягом багатьох років. Витрати на інновації у виробництві машинобудівної продукції відображають загальні негативні тенденції як у машинобудуванні, так і в промисловості, і загалом у розвитку країни. Так сталося, що інновації в розвиток машинобудівних підприємств не лише не зростали у 2018—2023 роках, більше того відбувалося скорочення абсолютних значень здійснених інновацій. При врахуванні зростаючих інфляційних впливів, ситуація виглядає вкрай складною. За усіма чотирма напрямками виробничої діяльності, а саме: виробництвом електричного устаткування, виробництвом машин і устаткування, виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та виробництвом інших транспортних засобів спостерігалось скорочення вартості виконаних науково-дослідних робіт як власними силами, так із залученням інших підприємств, так й інших видів інновацій, що свідчить про відсутність бачення перспектив менеджменту цих підприємств у розвитку, а з іншого боку — про відсутність таких можливостей до розвитку [4, с. 63].

Особливо катастрофічними є зміни в обсягах виробництва машинобудівних підприємств після повномасштабного вторгнення в Україну. У довоєнний період до 2021 року Україна входила до топ-40 країн світу за обсягами товарообороту продукції машинобудівної промисловості [1, с. 7]. Однак, подальше зниження обсягів виробництва та реалізації продукції машинобудування становить загрозу подальшому функціонуванню машинобудівних підприємств, оскільки в умовах високої конкуренції на зовнішніх ринках вітчизняні товари легко заміщуються продукцією конкурентів, а натомість зростає імпортозалежність національної економіки.

Варто зазначити, що з початком війни машинобудівні підприємства потерпають від порушення логістичних ланцюгів, ускладнень з виконання контрактів та фінансовими розрахунками на територіях, близьких до зон бойових дій, розбалансування внутрішнього попиту й виробництвом товарів, обтяжених імпортозалежністю, в тому числі від продукції походженням з Білорусі та РФ. Військові дії призвели до втрати обсягів українського експорту продукції машинобудування до 70% від рівня 2021 р. (6107,56 млн дол. у 2021 р. проти 4216,9 млн дол. за 2022 р.). Втрата виробничих потужностей компенсується значним імпортом машинобудівної продукції в обсязі 15983,54 млн дол. у 2022 році, що підтверджує високу імпортозалежність внутрішнього ринку продукції машинобудування і негативно характеризує перспективи розвитку українського машинобудування [5, с. 219].

Важливим проблемним напрямом функціонування машинобудівних підприємств є кадровий, оскільки соціально-економічні умови праці на підприємствах машинобудування є менш привабливі порівняно з іншими сферами економічної діяльності, що також не сприяє притоку висококваліфікованих працівників на підприємства машинобудівного комплексу та обумовлює високу плінність кадрів. Проблема збереження персоналу на підприємстві безпосередньо пов'язана з проблемою розвитку людських ресурсів. Вибуття висококваліфікованих працівників зменшує потенціал підприємства. Адже разом із вибуттям працівників втрачаються і інвестиції, які були вкладені в їхній пошук, навчання та ін. Але проблема збереження персоналу пов'язана не стільки з втратою інвестицій, скільки із збереженням і підвищенням професійної кваліфікації працівників, які є головним ресурсом, що забезпечує високий рівень виробництва конкурентоспроможної продукції.

За таких обставин розвиток машинобудівної промисловості потребує ряду конкретних заходів з боку держави, а не лише написання нічим фінансово не підкріплених довгострокових державних програм підтримки розвитку цієї галузі. За більше ніж 20 років в Україні було розроблено дев'ять державних програм розвитку вітчизняної машинобудівної промисловості, але жодна з вищезначених програм реально не змогла допомогти вітчизняному машинобудівному комплексу, оскільки не передбачала чітко означених джерел фінансування. Під впливом негативних тенденцій у політично-економічних відносинах з Росією у машинобудівній галузі виникла непроста ситуація. Її функціонування зорієнтоване на платоспроможний попит, але попит попереднього замовника усе

більше зменшується, а вітчизняні підприємства не компенсують вказаного скорочення, оскільки надають перевагу більш дешевому закордонному обладнанню або ж більш простій продукції [6, с. 118].

Особливо катастрофічними є зміни в обсягах виробництва машинобудівних підприємств після повномасштабного вторгнення в Україну. У довоєнний період до 2021 року Україна входила до топ-40 країн світу за обсягами товарообороту продукції машинобудівної промисловості [1, с. 7]. Однак, подальше зниження обсягів виробництва та реалізації продукції машинобудування становить загрозу подальшому функціонуванню машинобудівних підприємств, оскільки в умовах високої конкуренції на зовнішніх ринках вітчизняні товари легко заміщуються продукцією конкурентів, а натомість зростає імпортозалежність національної економіки.

Варто зазначити, що з початком війни машинобудівні підприємства потерпають від порушення логістичних ланцюгів, ускладнень з виконання контрактів та фінансовими розрахунками на територіях, близьких до зон бойових дій, розбалансування внутрішнього попиту й виробництвом товарів, обтяжених імпортозалежністю, в тому числі від продукції походженням з білорусі та рф. Військові дії призвели до втрати обсягів українського експорту продукції машинобудування до 70% від рівня 2021 р. (6107,56 млн дол. у 2021 р. проти 4216,9 млн дол. за 2022 р.). Втрата виробничих потужностей компенсується значним імпортом машинобудівної продукції в обсязі 15983,54 млн дол. у 2022 році, що підтверджує високу імпортозалежність внутрішнього ринку продукції машинобудування і негативно характеризує перспективи розвитку українського машинобудування [5, с. 219].

Поряд із цим існує низка інших системних проблем, з якими машинобудівні підприємства:

1. неповне завантаження виробничих потужностей;
2. низький попит на продукцію українського машинобудування на зовнішньому ринку;
3. неконкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств;
4. відсутність фінансових механізмів та інструментів, що створюють зацікавленість в науково-технічному розвитку, а також стимулюють науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи;
5. відсутність реальних джерел фінансування, що призводить до унеможливлення реконструкції та технічного переоснащення підприємств галузі і забезпечення за рахунок цього високої якості виготовлюваних машин та обладнання, освоєння виробництва нової конкурентоспроможної техніки;
6. недостатня платоспроможність споживачів продукції, що негативно впливає на фінансово-економічний стан підприємств галузі;
7. недостатність обігових коштів за недосконалістю механізму середньо- та довготермінового кредитування виробників і споживачів продукції та високі ставки кредитування;
8. нерозвиненість інфраструктури ринку (відсутність реального моніторингу, дистриб'юторської системи, фірмового технічного обслуговування);
9. невідповідність галузі та структурування підприємств умовам вільної конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках, насамперед щодо здатності швидко створювати й освоювати серійне виробництво конкурентоспроможної продукції;
10. залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн;
11. недостатній контроль із боку держави над діяльністю монополістів і посередників, що призводить до значного зростання вартості матеріалів, енергоресурсів та комплектуючих виробів.

Підсумовуючи, зазначимо, що усі перелічені проблеми викликані відсутністю реальних джерел фінансування, що спричиняє погіршення матеріально-технічної забезпеченості, підвищення зношеності основних засобів та, відповідно, низьку якість та високу собівартість продукції.

Висновки

Отже, проблеми машинобудівної галузі мають комплексний характер. Ефективна робота машинобудівного підприємства в кризовій ситуації залежить, насамперед, від здатності підприємства фінансово забезпечувати свою діяльність, своєчасно і конструктивно реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищах, що загрожують його нормальному функціонуванню та намагатися забезпечувати достатні показники ефективної діяльності. Загалом окреслені проблеми машинобудування в Україні переконливо доводять необхідність цілеспрямованих протекціоністських

дій держави у напрямку забезпечення подальшого машинобудівних підприємств особливо з точки зору відстоювання національних інтересів в умовах глобальної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітюк А. В. Машинобудівні підприємства в Україні: техніко-економічні особливості. *Економіка та держава*. 2022. №9. С. 57-62
2. Вітюк А. В. Дослідження конкурентоспроможності провідних машинобудівних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 124–131.
3. Бондар В. Ю. Особливості експортної орієнтації машинобудівних підприємств. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ru/article/id-564/>
4. Вітюк А. В., Сметанюк О. А., Білоконь Т. М. Просторовий розвиток машинобудівних підприємств крізь призму інноваційної діяльності. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 61-67
5. Карачина Н. П. Кошовий В. В., Штанько О. С. Трансформація розвитку та напрями розбудови машинобудування України. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 218-222.
6. Короткий Ю. В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 117-120.

Пустовіт Назар Олегович – студент групи ЕК-20Б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: Pustovitnazar8@gmail.com

Пиленок Владислав Олександрович – студент групи ЕК-20Б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: vladislav24293@gmail.com

Науковий керівник: **Вітюк Анна Валеріївна** – канд. економічних наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет.

Pustovit Nazar Olehovych - Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: Pustovitnazar8@gmail.com

Pylenok Vladyslav Oleksandrovych - Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: vladislav24293@gmail.com

Supervisor: **Vitiuk Anna Valeriivna** – PhD in Economics, Assistant Professor of Department of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: anna.vitiuk@ukr.net